

MIHA ŠIMAC*

Nazarje v zadnjem desetletju monarhije: pogled skozi časopisne in arhivske vire

IZVLEČEK

Prispevek na podlagi samostanske kronike, vizitacijskih zapisnikov in časopisnih virov prikazuje versko in družbeno življenje v Nazarjah med letoma 1909 in 1921. Svetovni dogodki, zlasti prva svetovna vojna in pozneje propad Habsburške monarhije ter ustanovitev nove države, so pomembno vplivali na življenje romarskega kraja in njegovih prebivalcev. Predvojna leta zaznamujejo slovesnosti, živahno društveno življenje in različne oblike pobožnosti. Z začetkom vojne se pozornost samostanskega kronista in časopisnih poročevalcev usmeri v mobilizacijo, izkušnje domačinov na fronti ter v številne oblike humanitarne pomoči. Posebno poglavje so begunci z Goriškega, za katere so domačini skrbeli z izjemno solidarnostjo, kar potrjuje tudi ustanovitev begunske šole. Prispevek prikaže vpliv draginje, rekvizicij in potresa leta 1917, pa tudi povezanost Nazarij z deklaracijskim gibanjem, s sprejemanjem beguncev iz Koroške ter z boji za severno mejo. Vizitacijski zapisnik iz leta 1921 dopolnjuje sliko z vpogledom v religiozno vitalnost in društveno dejavnost župnije. Pričujoči prispevek tako ponuja ilustrativni mikrozgodovinski vpogled v preplet vojne, migracij, pobožnosti in solidarnosti v lokalni skupnosti Nazarij.

KLJUČNE BESEDE

Nazarje, prva svetovna vojna, časopisi, samostanska kronika, vizitacijski zapisniki

ABSTRACT

NAZARJE IN THE LAST DECADE OF THE MONARCHY: A LOOK THROUGH NEWSPAPER AND ARCHIVAL SOURCES

The article examines religious and social life in Nazarje between 1909 and 1921, drawing on the monastery chronicle, visitation records, and brief newspaper reports. World events, particularly the First World War and the subsequent disintegration of the Habsburg Monarchy, followed by the creation of a new state, significantly affected the life of this pilgrimage site and its inhabitants. The prewar years were characterised by festivities, vibrant social life, and various forms of religious observance. At the onset of the war, the monastery chronicler and newspaper reporters focused on mobilisation, the experiences of local inhabitants on the frontline, and various forms of humanitarian aid. A special chapter concerns the refugees from Gorizia, to whom the parishioners extended their utmost solidarity, including the establishment of a school for refugees. The article discusses the impact of scarcity, requisitions, and the earthquake of 1917, as well as the May Declaration Movement, the fighting for the northern border, and Nazarje's reception of refugees from Carinthia. The visitation record from 1921 provides further details, describing the religious vitality and social engagement of the parish. The article thus offers an illustrative microhistorical insight into the intricate links between war, migration, religious observance, and solidarity in Nazarje's local community.

KEY WORDS

Nazarje, First World War, newspapers, monastery chronicle, visitation records

* doc. dr., Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Katedra za zgodovino Cerkev in patrologijo, Ljubljana, Slovenija, miha.simac@teof.uni-lj.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9035-3763>

UVOD

Marija Nazaret. Ime, ki vsaj v Savinjski dolini še danes takoj prebudi spomin na Nazarje¹ in tamkajšnjo samostansko cerkev Matere Božje. Ime, ki nas popelje v 17. stoletje, ko je na griču ob sotočju Savinje in Drete sprva stala loretska kapela, ki jo je dal leta 1625 zgraditi ljubljanski škof Tomaž Hren (1560–1630), velik častilec Marije. K njej se je zatekel, ko je bil v mladosti hudo bolan, in se zaobljubil, da bo poromal v Loreto. Po ozdravljenju mu to ni bilo dano, a je obljubo poskušal izpolniti drugače. Iz Loreta je pridobil načrt in mere nazareške hišice ter dal narediti kopijo na dotičnem griču. 26. julija 1624 je položil temeljni kamen. Kapela je bila posvečena 14. septembra 1628. Škof Hren jo je imenoval Nazaret, celotno naselje z okolico pa je dobilo ime Marija Nazaret, kar se ohranja še v današnjem imenu kraja in občine. Vedno večje število romarjev v to kapelico Matere Božje je Hrenovega naslednika, škofa Rinalda Scarlichija (1582–1640), pripeljalo do tega, da je kapelo leta 1632 izročil frančiškonom. Ti so poleg nje postavili samostan in sedanj, tipično renesančno zidano cerkev, ki jo je 25. septembra 1661 posvetil tedanji ljubljanski škof Oton Friderik grof Buchheim (ok. 1604–1664). S tem romarskim krajem so od prihoda leta 1632 do danes ves čas usodno povezani tudi redovni sinovi svetega Frančiška in redovne hčere svete Klare.² Doživljali so svetle in temne čase ter bili priča boleznim in veselim trenutkom. A če so bili sprva pomočniki in skrbniki božjepotne cerkve, so v času Jožefa II. (vladal od 1765 kot sovladar; v letih 1780–1790 samostojno) prevzeli dušno pastirstvo, ko je bila ustanovljena kuracija. To je tedanji lavantinski knezoškof Mihael Napotnik (1850–1922) spomladi 1891 povzdignil v župnijo.³ Frančiškanski samostan in še mlada župnija sta tako dočakala izbruh prve svetovne vojne. Pričujoči prispevek ima namen na podlagi drobcev iz samostanske kronike, vizitacijskih zapisnikov in časopisnihotic vsaj nekoliko osvetliti viharne razmere velike vojne, ki so se odražale tudi v tem božjepotnem kraju.

LETO 1909 – LETO SLOVESNOSTI

Župnijo Nazarje je leta 1909 vodil gvardijan frančiškanskega samostana in župnijski administrator p. Salvator Zobec (1870–1934). Poleg njega

je v samostanu bivalo še šest patrov duhovnikov in šest frančiškanskih bratov.⁴ Župnijski upravitelj p. Zobec je ob farni cerkvi, ki je tedaj bila opremljena z desetimi oltarji, skrbel še za podružnično cerkev sv. Urbana v Dobrovljah, v kraju pa je delovala tudi enorazredna šola.⁵ O dogajanju v kraju je večkrat vsaj v kratkih noticah vsako leto poročalo časopisje. Leta 1909 je bilo teh objav nekoliko več in med njimi ne manjka takšnih, v katerih izvemo o slovesnostih, jubilejih, pa tudi različnih očitkih in političnih obračunavanjih. Pri tem niti samostanski patri niso bili izvzeti. Prav pater Anzelm Murn (1875–1941), ki je deloval v Nazarjah, je bil, kot se zdi, večkrat tarča notic v *Dnevniku* in *N. Listu*. Odzval se je v *Straži* in očitke zavračal. Eden izmed očitkov je bil, da je »šibal kmete« zavoljo nedeljskega dela. Pater je pojasnil, kaj je v pridigi dejansko rekel, se obregnil ob »informatorje«, ki so očitno slabo poslušali, ter povedal, da je v sili, torej v posebnih razmerah, tudi nedeljsko delo mogoče. Svoj zagovor na to temo je končal takole: »Jaz da sem spremenil svoje stališče! Zapomnite si! P. Anzelm je kmečki sin, ki bo ljubil kmeta do zadnjega vzdihla. Povedal pa bom vsakemu v obraz, če dela krivico, - naj bo li kmet ali pa gospod!« To je letelo na očitek, češ da je pater pregovoril ljubljanskega škofa glede splavila lesa, ki naj bi bilo na škodo tamkajšnjim kmetom: »Jaz obsojam vsako krivico, tudi če bi jo storil ne vem kdo.« Takšnih in podobnih časopisnih obračunavanj, ki niso tuja nobenemu zgodovinskemu obdobju, je bilo tudi leta 1909 dovolj.⁶ Nekatera pa so dobila celo sodni epilog. Tako se je tudi omenjeni p. Anzelm znašel pred sodiščem ter bil, sicer v drugi zadevi – zaradi »časti kraja« –, celo obsojen na šest tednov zapora.⁷

Pater Anzelm je bil po teh dogodkih sicer še leta 1910 zapisan v lavantinskem šematizmu v Nazarjah, a zdi se, da je prav v začetku tega leta odšel v Združene države Amerike. *Amerikanski Slovenec* je namreč že 20. maja 1910 objavil Mur-novo povabilo Slovencem k slovenskemu misijonu v cerkvi sv. Nikolaja v New Yorku,⁸ ki je potekal dva dni pozneje.⁹ Govorice o p. Anzelmu pa tudi po njegovem odhodu v Mozirju in Nazarjah

1 O Nazarjah glej: *Nazarje: zgodovinska pričevanja*.

2 Od leta 1978 v Nazarjah delujejo sestre klarise. Več o tem glej: <https://klarise.franciskani-nazarje.si/klarise-na-slovenskem/> (15. 9. 2025).

3 Povzeto po: <https://franciskani-nazarje.si/cerkev/> (15. 9. 2025).

4 *Personalstand des Bistums Lavant*, str. 154.

5 *Personalstand des Bistums Lavant*, str. 118.

6 *Straža*, št. 51, 30. 4. 1909, str. 3, »Odgovor«.

7 *Narodni dnevnik*, št. 276, 2. 12. 1909, s. p., »P. Anzelm Murn«.

8 Več o delovanju p. Anzelma v New Yorku gl.: Ferjan, *Ob 80 letnici* (http://www.slovenskacerkev-ny.si/uploads/1/5/0/8/15080858/zgodovinahistory_80_obletnica.pdf) (14. 9. 2025).

9 *Amerikanski Slovenec*, št. 24, 20. 5. 1910, str. 1, »Slovenski misijon v New Yorku«.

niso potihnile. Govorilo se je namreč, da je pater odtujil denar izobraževalnemu društvu, kar pa je društvo odločno zanimalo: »Isti odbor javno javlja, da so bili računi pri odhodu p. Anz. Murna popolnoma v redu, kar je konstatiral občni zbor istega društva. Zato pozivlja odbor dotično osebo, da naj molči, drugače bo primoran nastopiti drugo pot,« so zapisali v *Straži* 2. avgusta 1911.¹⁰ Toda to je bil že čas, ko so tudi v Nazarjah delovale nove moči. Že jeseni 1910 so namreč časopisi poročali o spremembah v frančiškanski provinci in vseh premestitvah. Tako je bil dotedanji župnijski administrator pater Zobec premeščen v Ljubljano, v Nazarje pa je na njegovo mesto prišel pater Kerubin Tušek¹¹ (1876–1943).¹² Spremembe v samostanu in različne premestitve pri frančiškanih so bile torej – tako kot premestitve župnikov in kaplanov – pogosto predmet časopisne poročanja.

Ob tovrstnih zapisih v časopisih so bili tudi takšni, ki so predstavljali aktivnosti društev ob različnih slavnostih in proslavah. Tako so denimo poročali o delovanju katoliškega slovenskega izobraževalnega društva v Nazarjah, ki je tedaj slavilo petletnico delovanja.¹³ V počastitev te obletnice so mladeniči in možje 25. julija uprizorili igro »Don Manuel ali Ave Maria«. Kljub temu, da so se pojavljali nekateri glasovi nasprotovanja, je bilo občinstvo s predstavo zadovoljno, po tej resni igri pa so postregli s šaljivim kupletom »Zauber France«. Poročevalec je v notici zapisal, da zaradi nasprotovanja igre ne bodo ponavljali, se je pa ob tej priložnosti zahvalil gvardijanu samostana in predsedniku društva, »ki sta po svojih močeh

največ pripomogla k slavnostnemu dnevu«. Pisec je obžaloval le to, da si je predstavo ogledalo nekoliko manj Rečičanov, pohvalil pa je Mozirjane, ki so se vabilu odzvali v velikem številu.¹⁴ To igro so Nazarjani pripravili sami, pogosto pa so sodelovali s sosednjimi društvi in organizacijami. *Straža* je 24. septembra 1909 poročala o gledališki predstavi »Tihotapec«, ki so jo priredili »združeni diletantje izobraževalnih društev Mozirje in Nazarje v nedeljo dne 19. t. m.« ter so jo gledalci lepo sprejeli.¹⁵

Prav tako so poročali o delovanju Kmečke hranilnice in posojilnice v Mozirju, ki je bila ustanovljena tudi za Nazarje in Šmihel nad Mozirjem. Kot so poročali po prvem letu delovanja, je poslovala uspešno.¹⁶ Ni pa manjkalo niti osebnih vesti; tako je novembra tistega leta prišlo do poroke Rudolfa Pevca iz Mozirja z gospodično Amalijo Turnšek iz Nazarij. Ob tem so nekateri vidnejši svatje darovali finančna sredstva »za skladateljce obmejnim Slovincem«.¹⁷ Osebnosti so bile povezane tudi z rojstvi, smrtmi, napredovanji in premestitvami. Kot je bilo že omenjeno, je do njih prihajalo tudi v samostanski skupnosti. *Straža* je oktobra 1909 poročala, da se je v Nazarjah znašel p. Efrem iz Sv. Trojice, dotlej tam delujoči p. Fortunat Golli pa je odšel na novo službeno mesto v Pazin.¹⁸ Zanimivo, da je do teh sprememb prihajalo ravno v času, ko so bile načrtovane različne slovesnosti, zlasti tiste, povezane s samostanom in frančiškanskim redom. V tem letu so namreč časopisne notice vsepovsod oznanjale, da red praznuje sedemstoletnico obstoja. Temu ustrezno so bile po različnih krajih načrtovane slove-

Nazarje ob koncu 19. stoletja (1899) (hrani Domoznanska čitalnica Osrednje knjižnice Mozirje).

10 *Straža*, št. 90, 2. 8. 1911, str. 3, »Marija Nazaret«.

11 Več o p. Kerubinu Tušku in njegovi usodi gl. Weiss, Pater Kerubin Tušek, str. 13.

12 *Straža*, št. 106, 16. 9. 1910, str. 4, »Izpremembe«.

13 *Straža*, št. 85, 21. 7. 1909, str. 3, »Nazarje«.

14 *Slovenski gospodar*, št. 31, 5. 8. 1909, str. 4, »Iz Nazarij«.

15 *Straža*, 24. 9. 1909, str. 4, »Mozirje«.

16 *Straža*, št. 30, 29. 7. 1909, str. 4, »Mozirje«.

17 *Slovenski gospodar*, 18. 11. 1909, str. 2, »Poročni dar«.

18 *Straža*, št. 118, 8. 10. 1909, str. 3, »Spremembe«.

snosti, ki so potekale tudi v Nazarjah: »Sedemstoletnica frančiškanskega reda se bo obhajala v Mariji Nazaret s tridnevnicco od 2. do 3. oktobra. V soboto 2. oktobra zjutraj ob ½6 pridiga s sv. mašo, zvečer ¼ 7 pridiga s petimi litanijami. V nedeljo bodo tri pridige, v ponedeljek [sic!] dve. Bolj natančen vsposed [sic!] je nabit na cerkvenih vratih.« Tako je o tej tridnevnicci poročal *Slovenski gospodar*.¹⁹

A frančiškanskih sobratov ne praznični dnevi in ne notice o premestitvah očitno niso preveč vznemirjale. So pa bili gotovo bolj vznemirjeni, ko jih je prav v letu te častitljive obletnice doletela še druga slavnost – kanonična vizitacija in podeljevanje zakramenta svete birmе. Lavantinski knezoškof Mihael Napotnik je gornjegrajsko dekanijo obiskal v času od 29. avgusta do 5. septembra 1909 in po tamkajšnjih župnijah podeljeval zakrament svete birmе. Iz škofijske kronike, zapisane v *Cerkvenem zaukazniku za Lavantinsko škofijo*, razberemo, da je škof najprej obiskal Mozirje, kjer je bilo kar 362 birmancev. Že naslednjega dne, torej 30. avgusta 1909, pa ga je pot pripeljala v Nazarje, »kjer sta bile pri sprejemu v nenavadno obilnem številu zastopane zlasti dekliška in mladeniška Marijina družba«, niso pa manjkali niti člani Katoliškega izobraževalnega društva. Knezoškof je tam zakrament svete birmе podelil 154 otrokom.²⁰ Pri tem so ga po vseh krajih sprejemali s slavaloki in napisi. Tudi v Nazarjah so ga pričakali slavaloki z različnimi napisi, denimo: »Ekselenca, prevdani pozdravljajo farani!« ali: »V srca naša naj Vaš nadpastirski blagoslov Nam vlije sedem Svetega Duha darov!«, ob slovesu pa: »Otroci kličejo v slovo: Vaš trud poplača naj nebo!«²¹ To je le nekaj napisov, ki jih je lahko takrat prebiral škof Napotnik. A bolj kot napisi so ga zanimale razmere v župniji. Deloma si je lahko o njih ustvaril vtis že ob obisku cerkve, pokopališča, samostana in kraja, podrobneje pa se je z njimi seznanil v spomenici, ki jo je 30. avgusta 1909 spisal tamkajšnji župnijski upravitelj. V njej je škofu orisal, kako živi župnija, in poudaril, da večina župljanov precej pogosto prejema svete zakramente, mnogi mesečno, »drugi vsaj trikrat, najmanj pa dvakrat na leto, in mogoče je kaki nestalni delavec ali uradnik na žagi, ki bi izveršil [sic!] samo velikonočno dolžnost.« Zapisal je še, da »ni domače družine, v kateri ne bi molili sv. rožnega venca skupno vsaj v zimskem ča-

su«. Prav tako jih je pohvalil glede branja dobrih knjig in časopisov ter pri tem poudaril pomen Katoliškega izobraževalnega društva, ki je takrat štel 104 aktivne člane. Župnik je dejal, da posebnih »napak in hudobij« v fari ni, pri tem pa ga je skrbel vpliv tistih delavcev oziroma izseljencev, ki so se vrnili iz Amerike in s seboj prinesli drugačne poglede. Da bi preventivno delovali, so skušali »vpeljati mladeniško pevsko društvo«, ki naj bi pozitivno delovalo na mlade fante. Na splošno je župnik v zapisu izpostavil delovanje društev, na primer tretjerednikov sv. Frančiška, ki jih je bilo v Zgornji Savinjski dolini okoli 3000, samo v domači župniji pa okoli 160, med katerimi je bilo »lepo število mož«, pa tudi kak mladenič se je našel. Prav ta red je bil »podlaga, da so se ustanovile Marijine družbe«. ²² Mladeniška je bila sicer bolj skromna po številu, a zato vzorna »po verskem življenju«. Dekliška je bila precej bolj številčna »z okoli 300 članicami«. To ni presenetljivo, saj so se v njej znašla, kakor je zapisal dušni pastir, praktično »vsa dekleta«. Poleg že omenjenih so v župniji poznali še Čebelico, »ki navaja ljudi k varčnosti« in je bila posebno namenjena šolski mladini. Takrat je štela 58 članov in imela privarčevanih okoli 8000 kron. Župnik je našel še Bratovščino sv. rožnega venca (22 rož) in bratovščino Presvete Rešnjega Telesa, ki je štela 79 udov. Škofa je župnik seznanil še s tem, da so bili župljani zelo vneti za šolo in so podpirali tamkajšnjega učitelja pri vzgoji otrok. Katehezo otrok je v šoli vestno izvrševal pater Anzelm. Svoje poročilo je župnik Salvator zaključil z zapisom o podružnici sv. Urbana, ki je bila »v dobrem stanju«, kapelice na razpotjih pa so bile nekoliko bolj »ubožne«, vendar še »dovolj snažne«. ²³

IZ ČASOPISNIH NOTIC 1910–1914

Po obisku lavantinskega škofa se je župnija znašla v starih, že utečenih tirnicah, ki jih je sooblikoval tudi cerkveni koledar s prazniki, običaji in krajevnimi navadami. V župnijo so prihajali romarji, domačini so se podajali v svet, a tudi v samostanski skupnosti je prihajalo do premestitev in sprememb.

Leta 1910 je bilo v tiskanih listih in časopisju sicer mnogo več črnila prelitega ob političnih dogodkih doma in po svetu, pa tudi zaradi prihajajočega ljudskega štetja, ki so ga izvedli konec leta. O rezultatih popisa je že v začetku leta 1911 poročalo

19 *Slovenski gospodar*, št. 39, 30. 9. 1909, str. 6, »Sedemstoletnica«.

20 *Cerkveni zaukaznik za Lavantinsko škofijo*, št. X, 1909, str. 139, »Škofijska kronika«.

21 NSAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije (1900–1913), šk. 14, Pro memoria za župnijo Marija Nazaret. – Za posredovano gradivo se prijazno zahvaljujem mag. Lilijani Urlep iz Nadškofijskega arhiva Maribor.

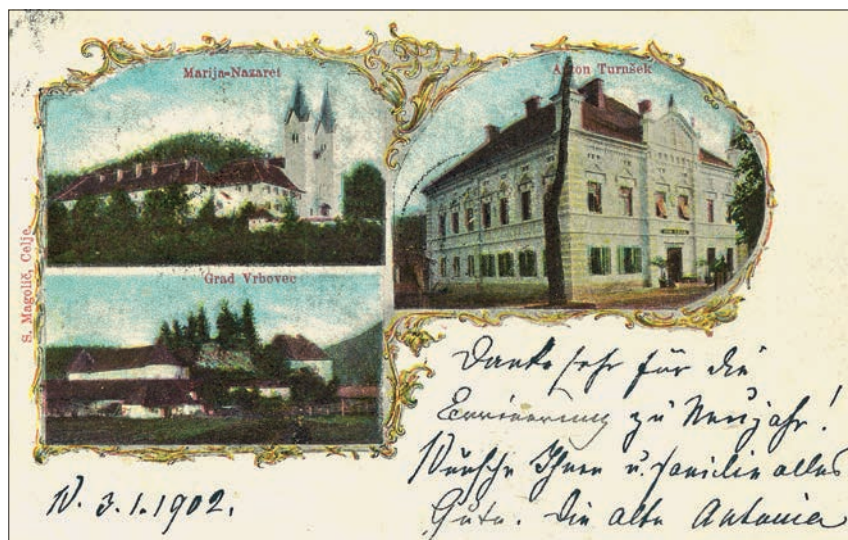
22 Podrobneje o Marijinih družbah gl. Zalar, *Marijine družbe na Slovenskem*.

23 NSAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije (1900–1913), šk. 14, Pro memoria za župnijo Marija Nazaret.

časopisje. *Slovenski gospodar* je o popisu na celotnem Štajerskem zapisal, da je ta 31. decembra 1910 štela 1.430.308 prebivalcev. Od zadnjega štetja pred desetimi leti je bilo prirastka za 83.160 oseb. Toda večina tega je padla na mesta in trge, po deželi pa je šel trend marsikje v negativno smer. *Slovenski gospodar* je posebej izpostavil nekatere okraje, med njimi Gornji Grad, kamor so spadale tudi Nazarje. Če je sodni okraj Gornji Grad leta 1900 štel 15.717 prebivalcev, je deset let pozneje, leta 1910, štel le še 15.293 prebivalcev. Iz škofijskega šematizma, ki sicer ni najbolj zanesljiv, je mogoče razbrati, da je bilo leta 1900 v Nazarjah 847, v času popisa, leta 1910, pa le še 831 prebivalcev.²⁴ Časopisni poročevalec je v notici zapisal: »Jako hvaležni bomo svojim somišljenikom, če nam iz prizadetih okrajev, kjer je število padlo, razložijo globlje razloge te žalostne prikazni. Skupen razlog je pač slabo stanje kmečkega stanu, vsled kojega [sic!] se ljudje izseljujejo in preseljujejo, a vsak okraj ima tudi svoje posebne okrajne gospodarske razmere, ki vplivajo na gibanje ljudstva.«²⁵ V časopisju ni posebnih poročil, ki bi razkrila kaj več o razmerah v župniji Nazarje, a že v vizitacijskem poročilu najdemo pričevanje, da so se tudi iz te župnije izseljevali v druge kraje Evrope in predvsem v Združene države Amerike, ko je govora o posameznikih, ki so se od tam vrnili.²⁶ To potrjujejo tudi novice o posameznikih, ki so se ob iskanju boljše prihodnosti na tujem žalostno ponesrečili. Časopisna notica je 21. decembra 1911 v *Slovenskem gospodarju* poročala o smrtni nesreči 28-letnega Janeza Breznika iz Žlabra. Poročevalec je ob tem pripisal: »Škoda za mlado

življenje, ki si je šlo izkat [sic!] nove sreče v novi svet, ko mu je bila ista doma pri skrbnih stariših [sic!] na ponudbo. Očetu in materi naše sožalje.«²⁷ Tudi sicer so bile precej pogoste časopisne novice, povezane z Nazarjami, o smrti tega ali onega vidnejšega domačina ali člana frančiškanske redovne skupnosti. 18. januarja 1912 je *Slovenski gospodar* priobčil žalostno vest o smrti Marije Janžovnik, članice Marijine dekliške družbe, ki je za seboj pustila žalujočo mater, tri sestre in dva brata. Ob slovesu jo je na zadnjo pot »spremilo nad 20 belo oblečenih deklet in prav veliko drugega ljudstva. To priča, kako priljubljena je bila pokojnica povsod.«²⁸ Se posebej veličastno zadnje slovo so ljudje naklonili frančiškanskemu patru Adalbertu Fleretu (1868–1912), ki je umrl 27. septembra 1912, o čemer so tedaj v krajših noticah poročali časopisi.²⁹

Ob žalostnih noticah o smrtih in žalnih nekrologih pa je v Nazarjah vendarle prevladal utrip življenjske sile, o čemer pričujejo občasne časopisne novice. Tako v Nazarjah ni manjkalo bolj vedrih, veselih dogodkov, za katere so bila v veliki meri zaslužna različna v kraju delujoča društva. Tako je Krščansko socialno izobraževalno društvo večkrat pripravilo različne veselice ter prirejalo srečelove ali celo uprizoritve burk. Že februarja 1910 je *Slovenski gospodar* poročal prav o takšnih aktivnostih društva, ko je organiziralo veselico, ki je vključevala tudi srečelov v »Marija Nazaretu«. Ob tem je dodal: »Udeležba je bila nepričakovano velika; zato si pa tudi šteje podpisani v častno dolžnost, se vsem udeležencem in darovalcem dobitkov od blizu in daleč pristrčno zahvaliti.«³⁰

Nazarje na razglednici, odposlani leta 1902 (hrani Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje).

²⁴ Za posredovane podatke se zahvaljujem mag. Lilijani Urlep.

²⁵ *Slovenski gospodar*, št. 8, 23. 2. 1911, str. 1, »Štajerska dežela«.

²⁶ Prim. NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije (1900–1913), šk. 14, Pro memoria za župnijo Marija Nazaret.

²⁷ *Slovenski gospodar*, št. 54, 21. 12. 1911, str. 4, »Nazarje«.

²⁸ *Slovenski gospodar*, št. 3, 18. 1. 1912, str. 4, »Marija Nazaret«.

²⁹ *Slovenec*, št. 224, 30. 9. 1912, str. 4, »Umrli«.

³⁰ *Slovenski gospodar*, št. 7, 17. 2. 1910, str. 5, »Marija Nazaret«.

Takšne veselice so organizirali večkrat, velikokrat so vključevale odrske uprizoritve. Leta 1911 je list *Straža* poročal o veselici, ki jo je prav tako organiziralo izobraževalno društvo v Nazarjah: »Naši neumno pridni pevci in pevke so nam zapeli v občno pohvalo štiri lepe pesmi pod vodstvom spretnega svojega pevovodja br. Kamila. Jako veliko veselega smeha je izvalil šaljiv prizor 'Kmet in avtomat', a še več šaloigra 'Fajfca in skledica kave'. Igralci so vsi igrali dobro, posebno pa se je odlikovala Katra, s svojo skledico kave in fajfco [sic!]. Nazadnje smo pa srečo lovili pri srečelovu. Veliko jo je ujelo, bilo nas je pa tudi dosti takih, ki smo jo le lovili, a ujeli je nismo. Pa bili smo vkljub temu vsi prav veseli in zadovoljni. Razšli smo se z željo, naj bi nam naše društvo v kratkem zopet napravilo kako veselico. Na noge torej, fantje in dekleta, da se bode naša želja kmalu izpolnila!«³¹ Res je do veselic prihajalo tudi v naslednjih mesecih in letih. Tako denimo *Straža* že 10. januarja 1912 poroča o takšnem dogodku v Nazarjah, ko so uprizorili igro »Repoštev«,³² a tudi leto pozneje niso izneverili svojega občinstva.³³

Poleg veselic in srečelovov so družabno življenje krojile različne pobožnosti. Od 11. do 16. februarja 1912 so v Nazarjah potekale »duhovne vaje«, kakor je zapisal poročevalec, ki sta jih vodila jezuita p. Alojzij Žužek (1865–1941) in p. Janez Pristov³⁴ (1871–1940). Časopisni poročevalec je poročal o dobri udeležbi in zaključku duhovnih vaj »s procesijo z Najsvetejšim, ki jo je vodil preč. g. dekan iz Gornjega Grada. Najsvetejše so spremljali poleg domače duhovščine tudi preč. g. dekan iz Braslovč, vlč. gg. župnika iz Mozirja in Nove Štife in čč. gg. kaplana iz Mozirja in Rečice. Ljudstva je bilo toliko, da že dolgo Nazarje ni videlo zbranega toliko ljudstva. /.../«³⁵ Patri jezuiti pa niso bili edini, ki so v tistih časih nagovarjali farane Nazarij. Pogosto so jih namreč obiskovali politični predstavniki, ki so svoje govore posvečali perečemu aktualnemu političnemu dogajanju; poleg tega so lahko prisluhnili poučnim strokovnim predavanjem. Leta 1913 je bilo takšno predavanje ob ustanovnem shodu tamkajšnje podružnice Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ) pri Toniču. Ob tej priložnosti so spregovorili o pomembnosti delovanja strokovnih društev ter predvsem socialnega in delavskega zavarovanja. Poročilo o dogodku so sklenili z naslednjimi besedami: »Zborovalci so z veseljem in navdušenjem izrekli željo, da govornika zopet prideta in da se tudi

pri nas čim prej ustanovi ta neobhodno potrebna strokovna zveza.«³⁶

Poleg veselic so potekali tudi drugi dogodki, vključno z različnimi slavnostmi in počastitvami. Mednje je gotovo sodila »Konstantinova slavnost« ob obletnici tako imenovanega milanskega edikta (313), ki jo je 28. decembra 1913 organiziralo Katoliško slovensko izobraževalno društvo, »z različnim zanimivim sporedom«.³⁷ O veselih in žalostnih trenutkih je torej poročalo časopisje in nič drugače ni bilo pričakovati tudi v letu 1914.

VOJNI ČAS 1914

Časopisi so si takrat zastavljali vprašanje: kaj nam prinese novo leto? Ob tem so ponekod navajali takšne ali drugačne prerokovalce, ki napovedujejo prihodnost. Zanimivo, da je bil pisec v *Slovenskem gospodarju* bolj previden, ko je ob tem uvodnem ugibanju zapisal: »Staro leto je poteklo, nahajamo se v novem letu 1914. Kdo ve, kaj nas čaka, kdo ugane, kaj nam prinesejo novi časi, kaj skrivajo pod svojim tajnostnim plaščem? Prorokovanje [sic!] je riskantna stvar, za tistega, ki posluša in za tistega, ki prorokuje [sic!], zato nočemo biti vedeži. /.../«³⁸ A ljudje so se spraševali – kaj prinese novo leto? To vprašanje je vsakokrat prežeto z upanjem, da nič pretresljivega, da bodo notice iz krajev še vedno poročale o že znanih, predvsem optimističnih, pozitivnih stvareh, kot so napredek, blagostanje itd. Sprva je tudi leta 1914 vse kazalo tako; tako so časopisi tudi iz Nazarij spet poročali o veselicah, premestitvah, shodih, smrtih in sploh o življenjskem utripu kraja. A 28. junija 1914 so izhajali v izrednih izdajah in tudi še kak dan pozneje so bili praviloma črno obrobljeni. Streli ob Miljacki so namreč terjali življenji prestolonaslednika Franca Ferdinanda (1863–1914) in njegove soproge Sofije (1868–1914). Habsburška monarhija je bila ob teh novicah, o katerih je poročal dnevni tisk, zavita v črnino. Ob izražanju sožalja cesarski hiši in obsodbah atentatorjevega dejanja pa je ljudi kaj kmalu prevzela skrb, povezana s prihajajočimi dnevi in političnimi odločitvami dvora. Kljub temu je življenje na prvi pogled teklo svojo pot, kar je mogoče razbrati tudi iz notic. Tistega poletja so v dekliški Marijini družbi Nazarje slavili 10. obletnico delovanja. Na to slovesnost so posebej vabili s časopisnimi noticami in začrtanim programom.³⁹ Slavnostni shod Marijinih družb je po poročanju časopisja imenitno uspel: »Udeležilo

31 *Straža*, št. 29, 10. 3. 1911, str. 5, »Marija Nazaret«.

32 *Straža*, št. 4, 10. 1. 1912, str. 3, »Marija Nazaret«.

33 *Slovenski gospodar*, št. 4, 23. 1. 1913, str. 6, »Marija Nazaret«.

34 Več o jezuitu p. Pristovu gl. Ambrožič, *Zgodovina*, str. 314–315.

35 *Straža*, št. 24, 26. 2. 1912, str. 3, »Marija Nazaret«.

36 *Slovenski gospodar*, št. 14, 3. 4. 1913, str. 5, »Nazarje pri Mozirju«.

37 *Straža*, št. 145, 19. 12. 1913, str. 4, »Marija Nazaret«.

38 *Slovenski gospodar*, št. 1, 1. 1. 1914, str. 4, »V novo leto«.

39 *Straža*, št. 37, 3. 7. 1914, str. 6, »Marija Nazaret«.

se ga je okoli 1000 mladenk. Cerkveni govor je imel naš dični organizator profesor dr. Josip Hohnjec. Po sv. maši se je vršil zunaj cerkve dekliški shod.« Tudi na tem shodu je govoril dr. Josip Hohnjec (1873–1964) in vrsta deklet, po večernem cerkvenem opravilu pa so dekleta uprizorila dve igri: »Igrale so v splošno zadovoljnost,« je poročilo sklenil dopisnik.⁴⁰ Še obširneje je o tej slavnosti poročal *Naš dom*.⁴¹ Toda če je bilo tu še govora o slovesnem sprejemu mladenk, smehu, zvonjenju zvonov in streljanju s topiči ob počastitvi te slavnosti, so bili obrazi že nekaj dni pozneje veliko bolj mrki in preplašeni. Cesar Franc Jožef I. (1830–1916) je namreč ob nezadovoljivih odgovorih srbske vlade na cesarske zahteve že 26. julija 1914 razglasil delno, dva dni pozneje pa popolno mobilizacijo. Vojna s Kraljevino Srbijo je sprožila vrsto vojnih napovedi, tako da je bil sredi avgusta velik del Evrope že pod orožjem. Vojno kolesje se je začelo vrteti.

Mobilizacija mož in fantov je doletela tudi župnijo Nazarje. V doslej pregledanem časopisju o tem sicer ni posebnihotic; pričakovali pa bi, da bi vsaj samostanski kronist o tem kaj vpisal v samostansko kroniko. Presenetljivo pa o tem ne najdemo niti besedice, za razliko od denimo t. i. vojne kronike, ki jo je v uršulinskem samostanu v Ljubljani pisala mlada redovnica in učiteljica M. Klementina Kastelec (1887–1963). Ta je o mobilizaciji med drugim zapisala: »Zastal je naenkrat ves mirni razvoj, prekinil se je privatni promet po železnicah, pričela se je mobilizacija. Dan na dan so dohajale nove čete v glavno mesto, godba in petje sta jih spremljala, klici patriotičnega navdušenja so odmevali v noč /.../.«⁴² V posameznih župnijskih kronikah so ti zapisi bogatejši, spet drugod pa o dogajanju preprosto molče. Vse je bilo torej odvisno od bolj ali manj vestnega kronista. Tako v samostanski kroniki kronist ni ničesar zabeležil niti o sarajevskem atentatu niti o vpoklicu domačinov v vojsko. Edino, kar lahko preberemo, je zapis, ki se začne z besedami: »Za časa vojske s Srbi, Črnogorci, Rusi se je napravilo več pobožnosti.«⁴³ Spričo tega se zdi, da je kronist te vrstice pisal že v jeku vojnih dogodkov. Takratni remšniški kaplan in poznejši vojni kurat Januš Golec (1888–1965) je plastično opisal dogajanje v štajerski podeželski župniji, ko ga je tisto usodno nedeljo vznemiril župan s svežnjem rumenega papirja in vzklikom: »Verdajt, gospod moblzirngo imamo!« Golec navaja, kako so

v gostišče prihajali ljudje in je naraščala množica, ki so ji »pismarji in pismouki« župnije razlagali vsebino mobilizacijskih plakatov: »Možakarji, stari in mladi, so po Tomaževo pomajevali z glavo. Rahločutnemu ženskemu spolu so pri spominu na vojaško slovo kapale in lile iz oči debele solze sočutja in planinske ljubezni. Breskrbni [sic!] fantje so ukali in stiskali gorske pesti. Oženjenim gospodarjem in bajtarjem pa se je v nemi žalosti krčilo srce pri misli na dom in družino.«⁴⁴ Prav taka občutja so vznemirjala farane župnije Nazarje in ljudi po vseh drugih krajih monarhije. Možje in fantje so se odzvali klicu, se poslavljali od domačih in odhajali v garnizijska mesta. Večina fantov in mož iz Nazarij je najverjetneje službovala v celjskem 87. pehotnem polku in zato odšla v Celje; niso pa bili redki, ki so bili vpoklicani tudi v druge enote, od mariborskega 47. pehotnega polka do konjeniških, topničarskih in brambovskih enot. Od tam jih je pot vodila na bojne poljane; večino na rusko bojišče, kjer so že sredi avgusta 1914 doživeli ognjeni krst in vso bridkost vojne. Doma pa so se žene, otroci in tisti, ki niso bili vpoklicani, prek časopisnih vrstic seznanjali z razmerami in novicami z bojišč ter čakali na razglednice, dopisnice in pisma svojih bližnjih, ki so bili v vojaških suknjah. Samostanski kronist o tem ni zapisal niti vrstice, je pa za leto 1914 zabeležil večje število vernikov, prisotnih pri molitvenih urah, povečano število prejetanja svetih zakramentov in darežljivost ljudi: »Ljudstvo je drage volje darovalo 200 Kr za Rudeči [sic!] križ, 30 Kr za božična darila vojakov, darovalo je tudi platna veliko, rjuh. Pri vsakem nabiranju je sodelovalo.«⁴⁵ O tovrstnih različnih nabirkah in dobrotah po župnijah so navadno poročali tudi v *Cerkvenem zaukazniku za Lavantinsko škofijo*.⁴⁶

BIRMA V NAZARJAH LETA 1915

Ob vstopu v novo leto 1915 se je v Nazarjah po zapisu kronista veliko molilo za mir, zlasti še 6. in 7. februarja, ko je bila »zaukazana molitev za mir od sv. Očeta Benedikta XV.«⁴⁷ A vojna je tekla dalje in vedno novi fantje in možje so odhajali v vojsko. Z bojišč pa so poleg poročil o ranjenih, obolelih in padlih prihajala tudi pisma in dopisnice, ki so domačim prinašale vesti o najbližjih. Posamezna pisma in pozdrave so objavili v časopisju. Tako je z bojnih poljan pisal Ivan Zupan, doma iz Dobrovelj pri Mariji Nazaretu, ki se je bojeval na fronti

40 *Stráža*, št. 40, 13. 7. 1914, str. 2, »Nazarje«.

41 *Naš dom*, 23. 7. 1914, str. 2, »Marija Nazaret«.

42 Kogoj in Šimac, *Kronistka*, str. 231.

43 NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, *Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane*, Tomus II., str. 59. – Za opozorilo na to kroniko se zahvaljujem dr. Janu Dominiku Bogataju OFM.

44 *Slovenski gospodar*, št. 47, 23. 11. 1916, str. 2, »Vojni spomini«.

45 NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, *Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane*, Tomus II., str. 59.

46 Prim. *Cerkveni zaukaznik za lavantinsko škofijo* 1914, št. XIV., str. 201–208.

47 NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, *Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane*, Tomus II., str. 59.

ob Dnestru. V pismu je popisal nekaj dogodkov iz vojaškega življenja, zlasti dogodek, ko je s še tremi vojaki odšel na patroljo. Na poti mu je spodneslo tla in bi se skorajda znašel v reki. Uspelo se mu je ujeti za grmovje in se povzpeti na vrh: »Kar naenkrat smo naleteli na rusko patroljo. Mi smo je prej zapazili in smo začeli streljati, a tudi Moskali nam niso ostali dolžni. Pa smo se dali! Drug drugega smo spravljali na drugi svet. Ostali štirje Rusi pa so jo urnih krač pobrisali, mi korenjaki pa smo se živi vrnili v strelski jarek./.../« Tako je srečanje z rusko patroljo opisal Zupan.⁴⁸ Zanimivo pa o vojaki, vojaškem življenju ter poročilih o ranjenih, vpoklicanih in padlih v samostanski kroniki ni bilo ničesar. Zato pa iz nje razberemo, da je leta 1915 ob kanonični vizitaciji Nazarje znova obiskal knezoškof Mihael Napotnik, ki je v tem vojnem letu vsem dekanijam in župnijam poslal okrožnico oziroma posebna navodila, kako naj potekajo slavnostni trenutki podelitve svete birmе in sprejemi. Med drugim je zapisal, da bo potoval le s svojim tajnikom, prosil skromne postrežbe in dodal: »Vsaka šumna priprava kakor godba, razsvetljava, streljanje, stavljenje slavolokov, dreves itd., se naj opusti.« Podal je tudi natančna navodila o tem, kdaj bo potekala »izkušnja šolske mladine iz veronauka« ter o botrih in morebitnih namestnikih, če so bili vpoklicani. Pri tem je zapisal: »Tudi dušni pastirji so lahko namestniki botrov.«⁴⁹ Koliko je bilo takšnih namestnikov botrov v Nazarjah, za zdaj ni znano, podrobneje pa poznamo samo slavnost, ki je potekala 24. junija 1915. Knezoškof Napotnik je v Nazarje prišel že večer prej. Zdi se, da se v Nazarjah niso povsem držali omenjenih navodil, saj kronist poroča, da so okrasili »celi hrib z mnogimi mlajim mlajčki in z mnogim originalom na slavolokih«. Prav tako so lepo okrasili farno cerkev, kamor se je podal škof. Zanimivo je, da v kroniki ni zapisanega števila birmovalcev ter da v arhivskem gradivu vizitacij doslej ni bilo mogoče najti vizitacijskega poročila in stanja v župniji leta 1915. Iz kronike le še izvemo, da se je knezoškof Napotnik v Nazarjah zadržal še 25. junija in ob 7. uri daroval sveto mašo, popoldne pa nadaljeval svojo pot in odšel na Rečico.⁵⁰

ITALIJANSKO BOJIŠČE IN BEGUNCI IZ GORIŠKE

Slovesnost svete birmе je v Nazarjah potekala že v času, ko se je Avstro-Ogrska znašla še na novem bojišču. Kraljevina Italija ji je namreč maja 1915 napovedala vojno. Od vseh strani so takrat hiteli vojaki na fronto proti dovčerajšnji zaveznici. Tja so pošiljali pohodne bataljone, na italijansko bojišče so prihajali vojaki z drugih bojišč. Med njimi se je znašel tudi že omenjeni vojak Zupan, ki je bil nedolgo po srečanju z ruskim nasprotnikom prestavljen na italijansko bojišče. O italijanskem bojišču pa je takole poročal: »Italijani streljajo kakor blazni, ali njih infanterija je pa plašljiva, kakor zajci. Tri dni pozneje, ko smo se pripeljali na laško bojišče, sem bil ranjen od italijanskega šrapnela v nogo. Bil je to grozen dan, kakor v peklu. Najprej je priletela granata in me je tako zasula, da sem se komaj iz prsti izkopal in potem je priletel šrapnel in se razpočil ravno nad mojo glavo in me ranil v desno nogo. Sama Mati Božja me je varovala smrti. In tega dneva ne pozabim nikoli, če še tudi živim sto let.«⁵¹ Tudi tu so vojaki torej doživljali strahote vojne in smrt je kosila med njimi ter terjala vedno novih in novih vojaških transportov mož in fantov, ki bi zapolnili razredčene vrste.

A če so na fronto proti Italiji pošiljali nove čete, topništvo in drugo vojaško opremo, so iz krajev ob Soči tiste pozne pomladi 1915 prihajali begunci. Nekateri so našli svoje mesto v Mozirju, Nazarjah in drugih krajih ob Savinji. O tem v samostanski kroniki najdemo le drobno notico, ki posebej govori o »Čevljarski zadrugi z Mirna«. Prav to skupnost je namreč 25. junija 1915 obiskal lavantinski knezoškof Napotnik. V Nazarje se je preselila »ta čas radi vojske z Italijo«, kakor poroča kronist.⁵² To pa so tudi edine drobne notice v povezavi z begunci, zapisane leta 1915 v samostansko kroniko. Nekaj več jih je mogoče najti v taktirnih listih in časopisih. Tako je časopis *Slovenec* 16. julija 1915 objavil pismo tolminskega dekana in deželnega poslanca Ivana Rojca⁵³ (1866–1928), namenjeno goriškemu nadškofu Frančišku Borgii Sedeju (1854–1931), v katerem opisuje razmere v Tolminu. Iz pisma še razberemo, da se je čevljarska zadruga iz Mirna na Goriškem »vsled vojske preselila v Nazarje v Savinjski dolini«.⁵⁴ Še nekoliko več o tej zadrugi pa izvemo iz poročila,

48 *Slovenski gospodar*, št. 1, 6. 1. 1916, str. 3, »Kako je bilo ob Dnjestru«.

49 NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije (1914–1920), šk. 15, Navodila zastran birmovanja in kanoniške vizitacije v Gospodovem letu 1915.

50 NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, *Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane*, Tomus II., str. 59–60.

51 *Slovenski gospodar*, št. 1, 6. 1. 1916, str. 3, »Kako je bilo ob Dnjestru«.

52 NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, *Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane*, Tomus II., str. 60.

53 Več o msgr. Rojcu gl. Podbersič, Msg. Ivan Rojec, str. 235–249.

54 *Slovenec*, št. 159, 16. 7. 1915, str. 1, »Pismo iz Tolmina«.

ki opisuje 25-letnico mašništva dekana Rojca, ki jo je spričo vojne vihre namesto na Goriškem na povabilo Mirencev, »članov in delavcev Čevljarske zadruga«, praznoval v romarski cerkvi v Nazarjah, kjer je delovala tudi zadruga. Poročevalec je o tem zapisal: »Ob tej slavnosti so hoteli člani, delavci in delavke Čevljarske zadruga pokazati svojo ljubezen in naklonjenost do svojega načelnika, ki jim je v največjih težavah in bridkosti pridobil trajni zaslužek in druge dobrote. Okoli 300 delavcev in delavk je pristopilo isti dan k sv. zakramentom, ki so goreče molili ob tej slovesni priliki za onega, ki je za nje toliko delal in trpel.« Za to slavnost je bila cerkev lepo okrašena, postavili so nekaj mlajev in pritrkovali. Po slovesni sveti maši, pri kateri je pridigal župnijski upravitelj p. Tušek, z ubranim petjem pa so jo ozaljšali mirnski pevci, so se popoldne skromno poveselili na preprosti zabavi s petjem in pogostitvijo, ki so je bili deležni vsi delavci čevljarske zadruga.⁵⁵ Prav za to »kolonijo beguncev« so januarja 1916 blagoslovili »begunsko šolo«, kakor poroča samostanska kronika. Čevljarska zadruga je namreč »na svoje stroške napravila barako, v kateri naj bi bila šola za begunske otroke iz Goriškega«. Učitelj je bil begunec Anton Ferlat († 1965) iz Rupe pri Mirnu, verouk pa je poučeval p. Tušek. Šola je bila enorazredna »z razdeljenim poukom. Učencev je bilo začetkoma dopoldan 24, popoldan pa 48, katero število se pa vedno zmanjšuje, ker se otroci s starši polagoma vračajo na svoj dom na Goriško,« je zapisal samostanski kronist.⁵⁶ Morda je manjši del res odšel, večina pa je vendarle ostala v Nazarjah, saj vojna še zdaleč ni bila končana.

NOTICE O NAZARJAH V LETIH 1916–1918

Vojna vihra je leta 1916 divjala z nezmanjšano silo; država je terjala vedno več žive sile, domov so prihajali ranjeni in oboleli vojaki, pa tudi sporočila o padlih. Zaledje je vse bolj pestila draginja, monarhiji pa se je vse občutneje poznalo pomanjkanje materiala in finančnih sredstev. Zato so vse pogostejše oglaševali vojna posojila – na te apele so se odzivali tudi v Nazarjah. Večje zneske so darovali zlasti premožnejši posamezniki. Med njimi se je večkrat znašel trgovec Anton Turnšek. Za četrto vojno posojilo je po poročanju časopisja daroval 1000 kron.⁵⁷

A vojaške oblasti so vse bolj iskale načine, da bi prišle do prepotrebne kovine. V ta namen so

začele z zaplembami zvonov.⁵⁸ Tudi v Nazarjah so novembra 1916, kakor je zabeležil samostanski kronist, iz župnijske cerkve vzeli dva zvonova, največjega in najmanjšega, ostala sta jim še dva. Tudi v podružnici sv. Urbana so pobrali dva zvonova, tako da je ostal le še najmanjši. Samostan in cerkev so dodobra pregledali predstavniki vojaške oblasti in pobrali vse, kar jim je utegnili koristiti, zlasti bronaste posode. Le s težavo jim je uspelo rešiti bakren kotel za perilo, za kar je šla zasluga predvsem »ekspoziranemu komisarju v Mozirju«.⁵⁹ V kroniki pa ni podrobnih zapisov o težavah, ki jih je takrat doživljalo prebivalstvo, smrti cesarja Franca Jožefa in novem vladarju Karlu I. (1887–1922). Zato pa je več vrstic namenjenih notranjemu dogajanju v frančiškanski provinci, provincialnemu kapitlju in volitvam za posamezne službe. Ob tem notranjem dogajanju v frančiškanski skupnosti je treba omeniti, da se je prav v začetku leta 1917 iz Brežic, ki so 29. januarja doživele potres,⁶⁰ v Nazarje preselil noviciat, tj. magister novincev in dva novica. Za prostore noviciata so uporabili vzhodni del samostana, ki je že nekdaj služil temu namenu.⁶¹ O preselitvi noviciata je širšo javnost obvestil tudi tisk.⁶² Pri tem pa frančiškani in farani v Nazarjah niso pozabili na vse tiste prizadete ljudi v Brežicah, ki jim je potres povzročil nemalo škode. Tudi zanje so po vsej deželi in drugod po monarhiji potekale nabirke, o čemer je bilo kratko poročilo objavljeno tudi v škofijskem listu. V župniji Nazarje so ob prvi nabirki zbrali dobrih 151 kron.⁶³

V letu, ko so potekale nabirke za prizadete v potresu, je v državi prišlo do prelomnih dogodkov, na primer do vnovičnega sklica parlamenta. 30. maja 1917 je dr. Anton Korošec (1872–1940) v dunajskem parlamentu prebral majniško deklaracijo, pozneje pa so po celotnem slovenskem ozemlju aktivno zbirali podpise podpore tej izjavi. Deklaracijsko gibanje⁶⁴ se je dotaknilo tudi sodnega okraja Gornji Grad. V *Slovenskem narodu* najdemo notico, da so se za deklaracijo in politiko Jugoslovanskega kluba izjavili: »661 žen in de-

55 Straža, št. 76, 24. 9. 1915, str. 6, »Nazarje«.

56 NSAM, ŽA Nazarje, šk. 4, *Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane*, Tomus II., str. 60.

57 Slovenski narod, št. 115, 19. 5. 1916, str. 3, »Pri Ljubljanski kreditni banki«.

58 O pobiranju zvonov gl. Ambrožič, Zvonovi za topove, str. 279–307.

59 NSAM, ŽA Nazarje, šk. 4, *Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane*, Tomus II., str. 61.

60 O potresu gl. Nečak in Ceci, *Bilo je res grozljivo*.

61 NSAM, ŽA Nazarje, šk. 4, *Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane*, Tomus II., str. 61.

62 Straža, št. 16, 23. 2. 1917, str. 4, »Frančiškani v Brežicah«.

63 Cerkevni zaukaznik za lavantinsko škofijo, 1917, VII., str. 103, »Podpora škofljanom po potresu hudo poškodovanim v Brežicah«.

64 O deklaracijskem gibanju gl. Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje*.

klet občin Mozirje trg in okolica ter kolonija goriških beguncev v Mozirju – Rečica in Marija Nazarje /.../»⁶⁵ Ob agitacijah so potekale nabirke, bodisi za vojaške in invalide bodisi za pomoči potrebne, pa tudi za spominska obeležja. Sredstva so nabirali zlasti po smrti ljudskega tribuna Janeza Evangelista Kreka (1865–1917) – tudi pri tem so sodelovali posamezniki iz Nazarij. Eden izmed njih je bil Josip Hren, ki je za Krekov spomenik leta 1918 daroval 10 kron.⁶⁶ V tem času je bila draginja vedno večja in pomanjkanje hujše, kakor je pisal samostanski kronist. Še več, že novembra 1917 so vojaške oblasti iz farne cerkve vzele še tretji zvon, kar je le dodatno nakazovalo na pomanjkanje materiala v Habsburški monarhiji.⁶⁷ A če so časopisi poročali o odvzemih in nabirkah, so tu in tam osvetlili tudi posameznike, ki so se izkazali na bojnih poljanah. Konec leta 1917 so tako poročali o hrabrosti nekdanjega kuharja v samostanu v Nazarjah: »Z[sic] fronte se nam piše: Naročnik 'Slov. Gospodarja' Martin Potočnik, poprej frančiškanski kuhar v Marija Nazaretu, sedaj četovodja in načelnik neke častniške kuhinje, je odlikovan z železnim zaslužnim križcem s krono na traku hrabrostne svetinje.«⁶⁸ Gotovo je bilo še več hrabrih fantov in mož iz tamkajšnje župnije, a so bile notice o njih le redko zapisane.

Farna cerkev je ob zaplembi zvonov vendarle dočakala tudi kak svetel trenutek. Mednje je samostanski kronist prištel dar g. Rudolfa Pevca, trgovca v Mozirju, ki je cerkvi poklonil »lepo priprogo [sic]«.⁶⁹

NOVI ČASI – NOVE RAZMERE

Leta 1918 se je državna ureditev Avstro-Ogrske vse bolj krhala. Zaradi draginje je prihajalo do uporov vojaštva in vse bolj se je zdelo, da Habsburški monarhiji bije zadnja ura. O tem je uršulinka M. Klementina Kastelec (1887–1963) zapisala: »V oktobru se je slednjič odločila usoda Avstrije. Italijanska fronta se je začela kr[uj]šiti in se je v kratkem docela razbila. – Pritajene vesti o tem so prihajale dan na dan, a verjeli smo šele, ko so prihajali prvi polki razsule armade. /.../ Zadnje dejanje v (svetovni) žaloigri svetovne vojne je šlo h koncu, v njem sta propadli osrednji velevlasti, Avstrija in Nemčija. /.../ Vojska je bila pravzaprav končana, jeli so sestavljati mirovno konferenco v Parizu. A miru in njegovih dobrin še ni bilo, le nov prekucijski duh

je vel v vsem in povsod. Eno pa je bilo gotovo: Avstrija je padla, najuglednejša katoliška velevlast v osrčju Evrope je preminula.«⁷⁰ Na njenem pogorišču so že nastajale nove države; 29. oktobra 1918 je bila tako že razglašena Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je obstajala do 1. decembra 1918, ko se je združila s Kraljevino Srbijo. O vsem tem pa podobno kot v večjem številu župnijskih kronik tudi v samostanski kroniki ne najdemo niti besede. Zato pa nam ta pove, da je oktobra 1918, ko so nastajale nove države, tudi v Nazarjah nastajalo nekaj novega, elektrifikacija cerkve in samostana. Električno so potegnili iz graščine Vrbovec, oskrbnništvo pa je ob tem doniralo žico do samostana. Vsa napeljava je stala 3.695 kron, je zapisal kronist in navedel, da je tudi leta 1919 vladala draginja, »vrednost avstrijskega denarja redno pada in pada«. V tem času so v kraju še vedno bivali goriški begunci, delovala pa je tudi že omenjena čevljarska zadruha. Zato pa je šola za begunce ostala zaprta že v šolskem letu 1918/19, saj so se otroci in starši želeli že jeseni vrniti na Goriško. V samostanski kroniki ne manjka omemb, povezanih z dogodki v samostanski skupnosti: smrt zlatomašnika, patra Karla Schöpfa (1843–1919), ki je umrl 15. maja 1919, in obred preobleke Stanka Aljančiča (1892–1959). Iz kronike je mogoče razbrati, da so takrat v krajih ob Savinji znova gostili begunce; a če so bili med vojno viхро iz Goriške, so bili po vojni tu zaradi bojov za severno mejo begunci iz Koroške: »Koroški duhovniki so tu tačas kot begunci. Zapustiti so morali svoje župnije na Koroškem, ker so nemški boljševniki iz 'Nemške Avstrije' – roparsko napadli slovenski del Koroške, barbarsko ravnali z vsemi znanimi slov. narodnjaki pored vsem pa so se hoteli maščevati nad duhovniki.«⁷¹ Koroški Slovenci so bili zares toplo sprejeti in so se v časopisju za to pozneje posebej zahvalili: »Slovanska gostoljubnost je zgodovinsko znana. To smo občutili koroški begunci v Mozirju, Nazarjih, kakor tudi na Rečici in drugod. Z odprtimi rokami in sočutnim srcem smo bili sprejeti od zgoraj omenjenih prebivalcev. Povsodi so nam gostoljubno postregli, kakor le more postreči brat bratu. Ni bilo čuti, da bi bili tujci iz druge dežele ne – tu smo bili samo Jugoslovani, ki nas niso ločile nobene meje več. Zato izrekamo tem potom najiskrenejšo zahvalo za vse dobrote in naklonjenost, kakor tudi podpore v prvi vrsti gosp. okrajnemu komisarju dr. Lipovšku, č. duhovščini, gostilničarjem in drugim, Bog povrni ti-sočerno!« Med koroškimi begunci je bil na prvem mestu podpisan takratni profesor v celovškem

⁶⁵ Slovenski narod, št. 37, 14. 2. 1918, str. 3, »Za deklaracijo«.

⁶⁶ Slovenec, št. 58, 11. 3. 1918, str. 4, »Darovi za dr. Krekov spomenik«.

⁶⁷ NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane, Tomus II., str. 62.

⁶⁸ Slovenski gospodar, št. 36, 6. 9. 1917, str. 5, »Marija Nazaret«.

⁶⁹ NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane, Tomus II., str. 62.

⁷⁰ Kogoj in Šimac, Kronistka, str. 274.

⁷¹ NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane, Tomus II., str. 63.

Koroški begunci – med njimi dr. Gregorij Rožman (zgoraj desno) – v Savinjski dolini leta 1919 (NŠAL, Fototeka).

semenišču dr. Gregorij Rožman (1883–1959), poznejši ljubljanski škof.⁷²

Življenje v teh krajih je po ustaljenih tirnicah teklo kljub vsem spremembam na svetovnem prizorišču ter kljub spremembam meja in novim državam. Najbrž je o tem najverodostojneje pričeval prav samostanski kronist, ki se je podrobneje posvečal utripu domačega kraja. Tako je za leto 1920 navedel, da je bila zima takrat »nenavadno mila«, kar je gotovo koristilo predvsem tistim, ki si niso mogli privoščiti nakupa »strašno dragih drv«. Drago je bilo tudi sukno, kar so izkusili tudi v samostanu. Pomoč pri pridobivanju sukna jim je izkazal ameriški komisar, ki je poslal blaga »za 26 habitov«. Leta 1920 je kronist zabeležil še nekatere posebne dogodke, na primer obisk zagrebskega nadškofa Antuna Bauerja (1865–1937), ki se je v Nazarjah na oddihu mudil 14 dni, od srede julija do avgusta. Prebival je v graščini. V samostan so prihajali posamezni duhovniki opravljat duhovne vaje. So pa zato z lapidarnimi vrsticami opisali dogajanje na Koroškem tiste jeseni: »10. okt. je bil plebiscit⁷³ na Koroškem. Žalosten uspeh.«⁷⁴

To so le posamezne notice kronista, ki prikazujejo življenje v župniji Nazarje in v samostanski skupnosti. Nikjer pa ni kronist zabeležil ničesar o posledicah, ki jih je pri ljudeh pustila končana vojna. Zato morda najnazornejši vpogled v vpliv vojne in njene posledice v župniji Nazarje ponuja poročilo, zapisano ob kanonični vizitaciji, ki jo je leta 1921 opravil lavantinski škof Napotnik.

KANONIČNA VIZITACIJA LET 1921

Prvič po letu 1915, ko je potekala sveta birma, se je leta 1921 dekanija Gornji Grad znova pripravljala na nadpastirjev obisk. Kanonična vizitacija je bila tako za 20. junija napovedana tudi v Nazarjah.⁷⁵ Tudi tokrat so v dekaniji škofa slovesno sprejeli: »V vseh župnijah, katere so Prezvizišeni v tem dekanatu obiskali, je bil sprejem kljub tupatam neugodnemu in nenavadno hladnemu vremenu veličasten in prisrčen. Verno ljudstvo ob bistri Savinji je hotelo svojemu Nadpastirju v preobilni meri pokazati otroško vdanost in neomajno zvestobo.« To so izprijali tudi z različnimi slavloloki, okrašenimi mlaji in venci, kraji so bili okrašeni z zastavami, kar vse je bilo po mnenju poročevalca »zunanje znamenje notranje radosti preblagih prebivalcev sočnatih dolin in solnčnih [sic!] planin nad prihodom visokega zastopnika svete Cerkve«. Ob teh, skorajda hagiografskih opisih sprejemov ni izostalo nekoliko bolj faktično poročilo o birmancih; teh je bilo tedaj »v Mozirju 329, pri Sv. Mariji Nazaret 128, v Rečici 332, v Gornjemgradu [sic!] 481, v Lučah 324 in na Ljubnem 304, skupaj 1898.«⁷⁶ To so v luči današnjih dni vsekakor impozantne številke! Toda bolj kot to nas zanima, kaj je škofu župnijski upravitelj poročal o razmerah v župniji, kako so vojna leta vplivala na ljudi in kakšne so bile njihove posledice. Najboljši vpogled podaja vizitacijski zapisnik, ki ga je takratni župnijski upravitelj podpisal 19. junija 1921. V prvih vrsticah je poročevalec zapisal, da župnija »šteje z begunci in Amerikanci – ki so tamkaj v Ameriki neoženjeni – 900 duš«. Pater je razmere v župniji opisal z zelo izbranimi besedami ter navedel dobro moralno stanje ljudstva, kjer ni bilo »notoričnih pijancev in nobenih konkubinarjev, v obče se ne sliši o moralčnih izgredivih«. Še več, može in fante, ki so se vrnili z bojnih poljan, je posebej pohvalil, da niso izgubili vere in se niso »moralčno pokvarili«. Izpostavil je njihovo zgledno pristopanje k svetim zakramentom ter navedel, da so nekateri celo pristopili v 3. red svetega Frančiška. Prav vključenost v tretjeredništvo je pater štel za

⁷² Slovenski narod, št. 136, II. 6. 1919, str. 3, »Mozirje-Nazarje«.

⁷³ O plebiscitu gl.: Koroški plebiscit: razprave in članki.

⁷⁴ NŠAM, ŽA Nazarje, šk. 4, Chronicon Conventus et Ecclesiae Nazarethane, Tomus II., str. 65.

⁷⁵ Lavantinske škofije uradni list, 1921, št. III, str. 47, »Kaniško obiskovanje in birmovanje v letu 1921«.

⁷⁶ Lavantinske škofije uradni list, 1921, št. VIII, str. 75–76, »Knezoškofijska kronika«.

najboljši dokaz, kako verna je župnija. O možeh in fantih, ki so med vojno izgubili življenje, je spregovoril bolj skopo, saj je navedel le, da jih je več padlo »na bojnem polju«. Ob možeh in fantih je župnik pohvalil vso faro: »Verniki prijemajo radi sv. zakramente. Tudi otroci pristopajo skoraj vsi vsaki mesec k sv. zakramentom.«⁷⁷ To tudi takrat še zdaleč ni bilo samoumevno. Že njegov sosed v župniji Mozirje je o svojih faranih pisal precej bolj kritično: »Svetovna vojska je vsekakor mnogo ljudi pokvarila, službo božjo zamujajo ali vstajajo zunaj, ali ne namenoma grejo k sv. maši, pridige ne poslušajo, ker jim je itak vse znano /.../« Mozirski župnik je posebej izpostavil slab vpliv vojaštva, ki se je znašlo v kraju, posledično pa tudi večje število nezakonstvih otrok in pojav »divjih zakonov«. Prav tako je mozirski župnik nekaj vrstic namenil gostilnam, ki so jih njegovi župljani radi obiskovali.⁷⁸ O vsem tem v vizitacijskem poročilu za župnijo Nazarje ni besede. Župnijski upravitelj je potožil le, da je popoldanska služba božja slabše obiskana.

K ohranjanju vernosti je najbrž pripomogel tudi katoliški tisk, ki je bil po navedbah župnijskega upravitelja v župniji precej razširjen; izpostavil je zlasti *Domoljuba* in *Slovenskega gospodarja*. Pomemben del h krepitvi in ohranjanju vere so prispevale tudi cerkvene organizacije in bratovščine. Kakor že leta 1909 je tudi v tej promemoriji pater zapisal nekaj vrstic o njihovem delovanju. Ob že znanih, ki so delovale že leta 1909, je navedel še: »Neguje se tudi bratovščina Karmelske Mat. Božje in se vsako leto pri prvem [sic!] sv. obhajilu vpišejo vsi prvoobhajanci [sic!] v to bratovščino, isto se pospešuje bratovščina presv. Srca Jezusovega.« Ob bratovščinah je naštel še v župniji delujoče katoliške organizacije; na prvem mestu je izpostavil izobraževalno društvo, »v katerem se prirejajo predavanja in poštene igre in potom katerega se širi dobro berilo z mnogimi časopisi in knjigami«. Dopisal je, da v župniji delujejo še: Orlovski odsek, Orlovski naraščaj in Kmečka zveza. Vodenje vseh društev je bilo poverjeno frančiškanskim patrom; župnijski upravitelj je denimo vodil obe Marijini družbi in izobraževalno društvo, preostale organizacije pa so bile zaupane drugim patrom. Od dogodkov je pisec v vizitacijskem poročilu posebej izpostavil vsakoletne duhovne vaje za Marijino družbo ter tridnevno za 50. letnico sv. Jožefa, ki je potekala v tistem letu.

Župnijski upravitelj je v vizitacijskem zapisniku navedel še izboljšave v cerkvi in druga obno-

vitvena dela, ki so bila postorjena od zadnje vizitacije. Izpostavil je zlasti napeljavo električne luči ter popravila obeh oltarjev, »sv. Nikolaja in Rožensvenske Mat. Božje pod korom«. Škofa pa je obvestil tudi o tem, da so naročili nove bronaste zvonove, ki »bodo stali okroglo računeno [sic!] 300.000 kron«. A ta sredstva so bila, kakor piše v poročilu, do takrat že zbrana; pri zbiranju so sodelovali farani z nabirkami, pa tudi ljudje iz okolice Zgornje Savinjske doline.⁷⁹ Vojna vihra je, če torej sklepamo iz teh vrstic, Nazarje bolj kot ne oplazila.

NAMESTO SKLEPA

Pričujoče vrstice so le bled odsev resničnega dogajanja v župniji in tamkajšnjem samostanu v desetletju, zaznamovanem s prvo svetovno vojno in prehodom v novo državno ureditev. Vojna je tudi v Nazarjah pustila svoj pečat – od padlih vojakov in žalosti v družinah do soočanja z begunci in drugačnimi navadami ter običaji. Nekateri med njimi so si kraje ob Savinji izbrali za svoj novi dom in tu pognali korenine. V ustnem izročilu ter v morebitnih ohranjenih zapiskih, ki se skrivajo po podstrešjih ali na zaprašenih policah, se je najbrž še ohranilo gradivo o dogodkih in osebnostih, ki jih nista zabeležila ne samostanski kronist ne časopisni poročevalec. Časopisne notice se tako zdijo le bled odsev resničnega dogajanja v kraju. A brez njih včasih niti tega ni mogoče spoznati. Dragocene časopisne notice, podprte z župnijskimi ali samostanskimi kronikami in drugim arhivskim gradivom, podajajo svojevrsten vpogled v razmere in čase v kraju, katerega zgodovino v teh viharnih letih je mogoče še nadalje raziskovati. Prav k temu spodbuja ta skromni oris.

FINANCIRANJE

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0262 »Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga«, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS), ter ciljnega raziskovalnega projekta V5-24003 »Religiozna in duhovna oskrba za pripadnike Slovenske vojske v 21. stoletju«, ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) ter Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.

IZJAVA O DOSTOPU DO RAZISKOVALNIH PODATKOV

Pri raziskavi za pripravo prispevka niso bili ustvarjeni ali analizirani novi raziskovalni podatki.

⁷⁷ NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije (1921–1928), šk. 16, Gornji Grad 1921, Pro-memoria Marija Nazaret.

⁷⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije (1921–1928), šk. 16, Gornji Grad 1921, Župnija sv. Jurija v Mozirju.

⁷⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije (1921–1928), šk. 16, Gornji Grad 1921, Pro-memoria Marija Nazaret.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Škofijska pisarna
Župnijski arhiv (ŽA) Nazarje

ČASOPISI

Amerikanski Slovenec, 1910.
Cerkveni zaukaznik, 1909, 1914, 1917.
Lavantinske škofije uradni list, 1921.
Narodni dnevnik, 1909.
Naš dom – priloga »Slovenskemu gospodarju«, 1914.
Slovenec, 1912, 1915, 1918.
Slovenski gospodar, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1916, 1917.
Slovenski narod, 1916, 1918, 1919.
Straža, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917.

LITERATURA

Ambrožič, Matjaž: *Zgodovina brezniške župnije*. Ljubljana: Župnija Breznica in Inštitut za zgodovino Cerkve na UL TEOF, 2021.
Ambrožič, Matjaž: Zvonovi za topove. *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 46. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2024, str. 279–307. DOI: <https://doi.org/10.34291/AES2024/Ambrozic>
Kogoj, Marija Jasna in Šimac, Miha: Kronistka M. Klementina Kastelec (1887–1963) in njena »vojna kronika«. *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 46. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2024, str. 219–279. DOI: <https://doi.org/10.34291/AES2024/Kogoj>
Koroški plebiscit: razprave in članki. Ljubljana: Slovenska matica, 1970.
Nazarje: zgodovinska pričevanja (ur. Franc Kovše). Ljubljana: Brat Frančišek, 2008.
Nečak Dušan in Cecič, Ina: *Bilo je res grozljivo, bobnelo in grmelo je pod nami: brežiški potres 1917*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600923>
Personalstand des Bistums Lavant in Steiermark für das Jahr 1909. Marburg, 1909.
Podbersič, Renato: Msgr. Ivan Rojec in goriški begunci med prvo svetovno vojno. *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 38. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2016, str. 235–249.
Stavbar, Vlasta: *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje: slovenska politika v habsburški monarhiji, od volilne reforme do nove države (1906–1918)*. Maribor: Založba Pivec, 2017.
Weiss, Peter: Pater Kerubin Tušek (1876–1943) žrtev nemškega okupatorja: zgodovina in narodopisje. *Savinjske novice*, št. 21, 28. 5. 2021, str. 13.
Zalar, Drago: *Marijine družbe na Slovenskem*. Ljubljana: Družina, 2001.

SPLETNE STRANI

Ferjan, Sonja: *Ob 80 letnici cerkve sv. Cirila v hvaležen spomin vsem duhovnikom, ki so delovali v tej župniji*: http://www.slovenskacerkev-ny.si/uploads/1/5/0/8/15080858/zgodovinahistory_80_obletnica.pdf

Frančiškanski samostan Nazarje:
<https://franciskani-nazarje.si/cerkve/>

Samostan Brezmadežne sester klaris:
<https://klarise.franciskani-nazarje.si/>

SUMMARY

Nazarje in the Last Decade of the Monarchy: a Look Through Newspaper and Archival Sources

The article examines the pulse of religious and social life in Nazarje between 1909 and 1921, drawing on the monastery chronicle, visitation records, and brief newspaper reports. World events, especially the turbulent developments during the First World War, were also reflected in the life of this pilgrimage site and its inhabitants. The year 1909 was largely marked by festivities, and newspaper reports up to 1914 mainly covered the vibrant social life and various forms of religious observance. However, at the onset of the First World War, the chronicler and newspaper reporters shifted their focus to mobilisation, the local inhabitants' first experiences on the frontline, as well as humanitarian activity in the form of collecting various donations and religious observances. A special chapter concerns the refugees from Gorizia (the shoemaker cooperative from Miren), whom the parishioners tried to care for as best as they could. One expression of their solidarity was the establishment of a school for refugees (1915/16). On the other hand, the growing scarcity and insufficient supply of resources also made the parish of Nazarje itself subject to various requisitions, particularly when the military authorities began confiscating church bells to collect urgently needed metals. The Franciscan monastery extended support to its novices, particularly after the Brežice earthquake in 1917 and the relocation of the novitiate to Nazarje. The parish was also involved in the May Declaration Movement (1917–1918) and the struggle for a new and different future. Following the disintegration of the Habsburg Monarchy, Nazarje found itself in a new, albeit still difficult, situation. The monastery chronicler reports scarcity and the devaluation of "Austrian crowns"; on the other hand, he also highlights the progress achieved, most notably providing the church and monastery with electrical power at the end of 1918. This was also the period of fighting for the northern border in Carinthia, from where refu-

gees were arriving. Some found refuge in the areas along the Savinja River and thus also in Nazarje. The parishioners demonstrated their generosity once again, as the refugees themselves publicly stated in the newspapers. The protracted First World War also affected Slovenian parish life. The mark left on Nazarje is revealed by the visitation

record from 1921, which adds further details regarding the parish's religious vitality and social engagement. The article thus provides an illustrative microhistorical insight into the intricate links between war, migration, religious observance, and local organisation in Nazarje.